

НАШЕ СТВАРАЊЕ

Год. XXIX Бр. 3-4/1982.

РАТ И РЕВОЛУЦИЈА

Др Никола Цветковић

КОМПАРАТИВНИМ ИСПИТИВАЊЕМ ДО ПРЕДСТАВЕ О КОНТИНУИРАНОЈ АКТИВНОСТИ ЛЕСКОВАЧКЕ СКОЈЕВСКЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ

Свестрана и плодотворна активност др Сергија Димитријевића, обухвата, као што је познато, више различитих области: од локалне историје, преко српске и југословенске историје радничког покрета, економске историје — до нумизматике као научне дисциплине.

Један општији поглед на његово бављење локалном историјом показује да је у првих десетак поратних година, сарађујући са Народним музејем у Лесковцу, објавио већи број књига, студија и брошура, што се може видети из његове обимне библиографије. Последњих година, такође, штампао је неколико обухватних студија из ове области. У целини узев он јје овде дао врло крупан допринос у научном заснивању локалне историографије, постављајући при том на новим основама монграфско споменичку обраду појединих периода новије историје.

Када је реч о Димитријевићевој сарадњи у локалној периодици у поратном периоду, може се уочити да је она понајбројнија у „Лесковачком зборнику“ и „Нашем стварању“ где је објавио по неколико врло занимљивих и драгоцених прилога. У „Зборнику“ публиковао је три прилога значајна по доприносу у расветљавању појединих кључних историјских момената, а занимљива по методолошком приступу и начину излагања, као и по карактеру обраде. Поред неколико краћих чланака у билтенима и другим публикацијама објавио је и три прилога у часопису „Наше стварање“, где у једном пише о национализму лесковачке буржоазије¹⁾, док други представ-

¹⁾ С. Димитријевић, **О национализму лесковачке буржоазије**. Сепарат из „Нашег стварања“, Лесковац, 1955.

ља само ширу верзију студијско-мемоарског текста „Рад на стварању интернационалних бригада у шпанском рату и одлазак Југословена преко Париза“², а трећи пак о дубровачкој трговини у Лесковцу и околини³.

Овом приликом учинио бих компаративни осврт на једну од последњих студија др Сергија Димитријевића „Развој СКОЈ-а лесковачке Гимназије од 1932 до 1941“⁴ — поредиће је са његовим разматрањем развоја СКОЈ-а у монографији „Лесковачка гимназија од 1918 до 1941“ објављеној у књизи „Сто година Лесковачке гимназије“, указујући при том на континуитет у раду скојевске организације у Гимназији, као и на неке значајније новине и запажања које доноси поменућа студија; а у том контексту бих додирнуо и неке методолошке појединости у научном поступку овог аутора.

Још одмах у почетку треба нагласити да је после значајне студије „Партија и СКОЈ у Лесковцу од 1931 — 1934“, (Лесковачки зборник, 1969, IX, стр. 13—14) С. Димитријевић посебну аналитичку пажњу посветио делатности скојевске организације у монографији „Лесковачка гимназија од 1918 до 1941“; и то од подробног приказа стварања скојевске организације, и указивања на ђачке и ђачко-радничке илегалне комунистичке групе из 1932, преко истицања нове концепције СКОЈ-а и идентификовања новог скојевског руководства 1938, уз подвлачење момента стварања масовног комунистичког омладинског покрета, у оквиру кога се остварују бројне организоване акције, као што је освајање ђачких дружина, па потом акције за одбрану земље, или политичка делатност ученика у околним селима и рад у ЗОЈ-у, — до нових облика организовања СКОЈ-а у периоду 1940/41 године и нових организованих акција (нпр. масовни излети у Синковцу и Рудару) у отежаним условима прогона и полицијског терора. Ту С. Димитријевић врло обухватно обрађује СКОЈ, па квантитативно гледано, без мало једну четвртину поменуће студије посвећује управо политичком раду и деловању СКОЈ-а у Гимназији. Но, упркос тој претходној опширној обради СКОЈ-а, коју је могао дословно да преузме и обилно користи при изради нове студије, што је иначе устаљена пракса код мање савесних студијских радника, он је наставио са темељним изучавањем, истраживањем нових извора и докумената, и са прикупљањем нових изјава и њиховим проверавањем и преиспитивањем. Тако је, одступајући од иначе уобичајене праксе самопреузимања онога што је већ раније написано, на темељу нових извора, конципирао

2) **Наше Стварање**, 1975, XXII, 1—3, стр. 37—47.

3) С. Димитријевић, **Дубровачка трговина у Лесковцу и околини и улога дубровачке колоније у Прокупљу**. Наше стварање, Лесковац, 1955, III, 2—3, стр. 31—82.

4) Сепарат из „Лесковачког зборника“ XX, 1980., стр. 19—38.

у основи нов текст, са пуно нових појединости, са изворним и особеним запажањима, закључцима и формулацијама, које се разликују од предходних студија. У овом случају, оно што је раније објављено само је послужило као основа за даље и свестраније анализе и продубљивања.

И већ је у овом поступку, зар не, присутан значајан наука и једно од темељних методолошких начела С. Димитријевића: да се не треба задржавати на механичком преузимању предходних запажања и становишта, већ да их у даљем процесу истраживања, у сучељавању са новим изворима и документима, треба стваралачко-критички преиспитивати, анализирати, и тада на путу до нових синтеза — резултати неће изостати. То је у суштини стваралачко начело једног зрелог и у свему изграђеног научног метода.

Пре него што пређемо на питање континуитета у раду СКОЈ-а, укажимо на значајније новине које садржи студија „Развој СКОЈ-а Лесковачке гимназије од 1932 до 1941“ у односу на прилоге из монографије.

Враћајући се поново на моменат стварање скојевске организације у Гимназији С. Димитријевић сада, поред осталог, указује на начин политичког деловања на широк круг гимназијалаца, те почетне групе, потом на активности у оквиру ђачких дружина и око растурања илегалног партијског и скојевског материјала. Та своја указивања темељи на новим, подробнијим исказима Владимира Цакића и Р. Тасића, који озом приликом прецизно откривају природу, садржај и карактер рада и деловања тих првих скојевских група. Тако на пример, у оквиру рада ђачког Историјског друштва 1933/34 одржана су предавања „О узроцима ратова“, „О положају жене у савременом друштву“, док се у дискусији говорило о дијалектичком и историјском материјализму. А када је пак реч о утиливу књиге „Развитак друштва“ Филипа Филиповића, може да буде од значаја и податак да се историјски материјализам, у првим скојевским групама у Лесковцу, изучавао управо према тој књизи (што може да буде од интереса за његове биографе); док је дијалектички материјализам изучаван по Талхајмеру. Вредна је пажње и чињеница да се тадашњи наставници нису супротстављали јавном изношењу комунистичких погледа и схватања. — Исто тако С. Димитријевић у реферату износи многе нове појединости о агитаторско-пропагандном деловању међу ученицима, као и о начину растурања илегалног материјала, уз навођење имена тринаесторице ученика необухваћених скојевским групама, који су га добијали ради читања и прорађивања. (Уз напомену да овде извор представљају само мемоарска присећања преживелих скојеваца, додајмо да би било захвално, у некој другој прилици компаративно проанализирати третман момента стварања прве ско-

јевске организације у свим студијско-мемоарским текстовима С. Димитријевића).

Укажимо детаљније на изразитије аспекте континуираног рада лесковачке скојевске организације у приказу С. Димитријевића, задржавајући пажњу углавном на период од 1935 — 1938, уз наглашавање неких новина и уз само узгредно додиривање питања организационих форми деловања. Но, пре тога још треба рећи да се поменути континуитет може пратити у односу на целину развоја скојевске организације, потом у оквиру појединих развојно-историјских етапа, као што је ова коју смо издвојили, или пак као што је наредна етапа од 1938 — 1940, или она од 1940—1941, са напоменом да се у појединим од тих етапа тежиште баца једном на легалне а други пут на илегалне форме рада. Осим тога, у раду поменуте скојевске организације континуитет се очитује и у односу на поједине облике и видове идејно-политичке, структурално-организационе активности, као и у деловању појединих специјалистичких организација, дружина, секција или марксистичких група, у којима су се формирали, васпитавали и делатно испољавали скојевци и симпатизери.

У студијско-мемоарском тексту „Партија и СКОЈ у Лесковцу од 1931—1934“ (Лесковачки зборник, 1969, IX, стр. 13—44) С. Димитријевић као оснивач и руководилац скојевске организације до краја 1934, пише о свом наглном одласку у Француску и то по директиви Партије, када је био прекинут његов контакт са лесковачком партијском и скојевском организацијом. Он је тада, како даље пише, на основу предходног договора са Б. Николићем, вођство скојевске организације предао М. Лазаревићу. У напомени уз овај део текста, осврћући се на даљу улогу студената који су остали на челу скојевске организације, указује на одлазак С. Крстића и Б. Живковића у војску, на остајање без скојевских веза, отпадање једног члана, као и на одлазак Р. Тасића у Ниш, где је он почетком 1935. преносио партијски материјал (исто, стр. 42). — Из свега овога могао се стећи утисак о нестајању скојевске организације у периоду после 1934. године, иако се то уистини нигде не каже, и поред назнаке о разилажењу њеног руководства. Услед напред истакнутог приказа скојевске организације и чињенице о разилажењу истакнутих скојеваца, један број студијских радника и каснијих скојевских и партијских активиста, створио је представу о нестајању скојевске организације после одласка С. Димитријевића у Француску, као и о дисконтинуитету у раду СКОЈ-а у овој средини. Морам признати да сам и сам био близу такве представе будући да је С. Димитријевић у приказу овог веома значајног и занимљивог периода застао управо код момента напуштања Лесковца и одласка у Француску. Поменуту представу и неадекватан утисак још је више могла да појача чињеница озбиљног недостат-

ка историјско-аналитичких текстова у којима би се обрађивао тај период; па је један од извора, да не кажем и једини, било управо студијско-мемоарско писање овог непосредног учесника, актера и организатора, допуњено казивањима преживелих учесника.

Међутим, после десетак година, у наредној студији др Сергија Димитријевића „Лесковачка гимназија од 1918. до 1941.“, објављеној у поменутој инспиративној монографији „Сто година лесковачке гимназије (1879—1979)“ (Лесковац, 1979, стр. 115—340), — а у чијем се једном делу исцрпно обрађује активност СКОЈ-а, додуше у нешто ужим гимназијским оквирима, присутан је видан напредак у третману континуитета рада и деловања скојевске организације и после првог раздобља њеног заснивања. Наиме, у одељку „Стварање скојевске организације у Гимназији“, поред понављања напред поменутих основних појединости из „Партије и СКОЈ-а у Лесковцу...“, С. Димитријевић сада у посебном ставу подвлачи да је лесковачка скојевска организација створена 1932. „изгубила своје руководство 1935. године“ (стр. 274). А већ на следећој страници сасвим изричито тврди „Нестанак скојевског руководства у 1935. години не значи и нестанак скојевског-омладинског комунистичког покрета“ (стр. 275). У овој напомени о нестанку и губљењу руководства, али одмах потом у констатацији да то не значи и нестанак скојевског покрета — управо је присутно ново и прецизније Димитријевићево становиште о постојању континуитета у раду скојевске организације у нашој средини, које је допуњско у односу на напред изложено становиште у ранијој студији „Партија и СКОЈ у Лесковцу од 1931—1934“. И што је још значајније од напред цитираног става, С. Димитријевић не остаје само на аподиктичкој констатацији, већ је конкретизује одговарајућим примерима и подацима о различитим видовима и садржају омладинско-комунистичке активности и после 1935. године, стварајући тако ширу основу за могуће анализе својства и карактера тог континуитета. Тако на пример, он по одласку чланова скојевског руководства идентификује постојање мешовите Бачко-радничке групе којој је припадао, уз Наранчићеве, и Рајко Михајловић Ранко, према чијој је изјави конципиран став и садржај рада поменуте групе. Вредно је помена да су два члана ове скојевске групе добијала одређене задатке у вези са великим штрајком текстилних радника из 1937., што може бити драгоцен податак за целовитију историју штрајкова; као и чињеница да су њени чланови давали напредну литературу на читање, поред осталих, и Зелету Вељковићу, што, опет, може да буде од значаја за биографска разматрања и генезу формирања политичких погледа овог будућег истакнутог скојевског руководиоца.

У наредном одељку „Нове Бачке и Бачко-радничке илегалне комунистичке групе“ С. Димитријевић настоји да, у смислу једног вида континуитета, прецизније одреди начин организовања и карактер деловања појединаца и група, управо у периоду после 1935. године. Према његовој општој оцени, после нестанка скојевског руководства наступа раздобље „кад поједини гимназијалци врше индивидуалну комунистичку агитацију или стварају кружоке за проучавање марксистичке литературе. Тако он карактерише тај период када није било чврстих и стабилних организационих форми, па наводи пример Ане Стојковић која кроз разговор о радничкој класи политички обрађује свог друга из разреда, као и пример С. Петрушића који добија напредну литературу од Тозе Крстића; оба су примера с краја школске 1935/36. године. Док у наредном периоду 1936/37. и 1937/38. бележи постојање илегалних комунистичких група ученика ствараних „самоиницијативно од стране комунистичких симпатизера“, како истиче наводећи састав неколико таквих група. Уочљиво је да се оне у том приказу, на основу изјава њихових учесника, означавају једном као „кружок напредних омладинаца“, други пут као „марксистички кружок“, или окупљање „на конспиративне састанке“; а чешће као „илегалне комунистичке омладинске групе“ (стр. 275—277) које како видимо из једне напомене, мењају свој састав или се преплићу и прожимају, што је њихова карактеристика током читавог периода. Тек, аутор студије чини озбиљан напор да сазна од онога ко даје изјаву: састав групе, руководиоца, садржај рада и сл., а када му то не полази за руком он у напоменама указује на различите податке о саставу групе (разлике у сећању). После набрајања неколико таквих група, чије је постојање несумњива потврда континуитета у раду скојевске организације, упркос извесној недиференцираности и чврстој структуралној систематизованости, он закључује да је нова организација скојеваца „настала из појединачног проучавања марксистичке литературе, њене размене и спонтано створених кружока за њено колективно проучавање.“ (стр. 278).

За разлику од третмана прве развојне етапе, овде је присутна тенденција инсистирања на индивидуално агитацијском, самоиницијативном, спонтаном, у односу на марксистичке кружоке, конспиративне састанке и сл., што је можда и карактеристика и специфичност тога периода. Но, то истовремено може да буде и предмет за дискусију и даља преиспитивања и аналитичка тумачења. По нашем мишљењу, у односу на напред поменуће облике организовања и деловања скојеваца, постоје два могућа одређења: Прво, да се све то, као што смо напоменули, прихвати као специфичност и особеност одређене развојне етапе, која је била условљена друштвено-историјским околностима, што их С. Димитријевић потпуније разрађује у

студији, с обзиром на провале и растурање руководства. А друга је могућност да се накнадним даљим истраживањима, аналитичким преиспитивањима и проверама, на основу Димитријевићевих врло инспиративних и упутних запажања — реконструише одређенија и прецизнија организационо-шематска структура скојевске организације тога периода, уз евентуалну опасност да се упадне у извешан схематизам. Ова друга могућност подразумева нова, накнадна, много шира и детаљнија испитивања, анкетирања и консултовања свих преживелих учесника и активиста из тог периода. И то на начин како иначе С. Димитријевић чини у погледу реконструкције прве развојне етапе до 1934. године; или по методу реконструкције партијских организација у међуратном периоду.

Са становишта континуитета, посебно у односу на питање постојања скојевског руководства, занимљив је закључак С. Димитријевића „да се некакво руководство гимназијске скојевске организације, вероватно са Драгољубом Томићем на челу, појавило већ школске 1936/37. године“ (стр. 278). Овај закључак, или боље рећи став у коме је присутна претпоставка, конципиран је на основу расположивих података који нису у свему били довољни за поуздано и чврсто закључивање. Наиме, из изјаве Жарка Здравковића Лудајке који је у јесен 1937. год., у Београду примљен у СКОЈ одакле је протеран за Лесковац где је у априлу 1938. ушао у Месно руководство СКОЈ-а, види се како му је Д. Томић рекао „да раде у СКОЈ-у од 1937“ (стр. 278—279), што је још једна потврда о континуитету и раду СКОЈ-а, па можда чак и о постојању извесног скојевског руководства, и то у периоду пре 1938. године. На ову изјаву С. Димитријевић с разлогом надовезује и исказ Стојана Николића скојевског активисте још од 1936/37, који тврди да је у периоду 1937—1939 имао везу, по скојевској линији „прво са Драганом Томићем, а онда највише са Зелетом Вељковићем“ (стр. 279). И овај исказ, такође, потврђује постојање илегалних бачко-радничких марксистичких група које је С. Димитријевић већ раније приказао, али придаје доказа више да је Д. Томић био један од истакнутих скојевских руководиоца. Овде треба приметити да Димитријевић, и онда када прави претпоставку, указујући на могућности и смер даљих истраживања, то чини на основу одређених података, који могу бити врло индикативни. Дакле, и ових неколико појединости на које смо скренули пажњу, као и све претходно, указују на линију континуитета у раду лесковачке скојевске организације, померајући датум постојања и могућег руководства на 1936/37, што би било захвално прецизније испитати и утврдити.

⁵⁾ У току рада на студији „Лесковачка гимназија од 1918. до 1941.“ С. Димитријевић нам је у више махова скретао пажњу на улогу и значај Драгољуба Томића. — То произилази из материјала, из података,

У најновијој студији пак С. Димитријевић чини још одлучнији и крупнији корак у приказивању и сагледању континуитета у раду скојевске организације у лесковачкој Гимназији. Ако је у претходној студији говорио о губљењу руководства, после 1934., сада подвлачи да је скојевска организација у Гимназији „привремено“ остала без свог руководства, додајући још прецизније у смислу ранијег става да: „То не значи да је већ створени омладински комунистички покрет у Гимназији престао да постоји“; на што, као посебан вид аргументације, надовезује једну збирну формулацију да су за време три школске године (од 1935/36—1937/38) постојале бројне илегалне омладинске комунистичке групе састављене од самих гимназијалаца или од гимназијалаца и радника.

Карактеристично је да у овом новом тексту „Развој СКОЈА-а лесковачке Гимназије од 1932. до 1941.“ још на једном месту С. Димитријевић подвлачи присуство континуитета. Наиме, на почетку трећег одељка под насловом „Стварање новог месног и гимназијског скојевског руководства у пролеће 1938“, дословце пише да је омладински комунистички покрет „непрекидно постојао у Гимназији и после нестајања скојевског руководства из периода 1932—1934“ (подвукао Н. Ц.). После ових неколико нових формулација и одређења које изричито прецизирају и подвлаче постојање континуитета у раду поменутог скојевске организације, више не може бити сумње у то да је С. Димитријевић исправно сагледао развојну линију гимназијског СКОЈ-а у међуратном периоду. Наведене

увек би подвлачио, наглашавајући: — Има се утисак да је улога Д. Томића мало занемарена, донекле прећутана. Појединци прећуткују његов значај, његову улогу и значај, јер није добро када се услед заборава и немарности превибају појединци, док се други превише истичу, до митологизирања, бацајући у сенку све остале. Има разлога за претпоставку да је била шира кадровска основа скојевског руководства које се не може сводити на једног или двојицу, говорио нам је С. Димитријевић тада. (Рукописне белешке из разговора вођених током лета 1979.).

Напомињемо да се С. Димитријевић касније, у једном од хварских разговора, у фебруару 1980. године, навраћао на питање могућег постојања скојевског руководства са Д. Томићем на челу и пре 1938, поново гласно размишљајући о делу изјаве Жарка Здравковића Лудажке, која се односи на овај моменат: — Ту има нечега када је реч о могућем постојању скојевског руководства и у 1936/37 години. Столетова изјава, такође, на то упућује, али се тако што не може поуздано тврдити, пошто међу живима нема оних који би то могли сасвим сигурно посведочити. . . Нема Томића, нема Жарка. . . Ту нешто измиче, додаје он. — И тешко је да ће се реконструкцијом тог периода од 1935—1938 моћи нешто значајније да дода, пошто сам већ разговарао са свим значајнијим живим сведоцима из тог раздобља па поћутавши, додаје: — Можда би се нешто ново могло открити у некој од полицијских архива, уколико би биле сачуване и пронађене. Али, све то што се каже у истрази, на полицији, треба обазриво примити, јер човек при том нешто мало каже, више сакрије, тако да је и то непотпуно. (Рукописна белешка, 28. 2. 1980., Хвар).

формулације, такође, означавају значајан напредак у односу на оне из претходних текстова, јер осим прецизности носе у себи и једно целовитије одређење које се у много чему приближава синтетичком виђењу. — Преостаје нам да сада погледамо коју све аргументацију С. Димитријевић износи у прилог својим тврђењима, задржавајући се само на периоду 1935—1938, и то без залажења у структуру и начин организовања.

Као што смо већ показали, најзначајнији аргумент у смислу потврде постојања континуитета јесте управо збирни податак да су у току три школске године (од 1935/36 — 1937/38) постојале бројне илегалне омладинске комунистичке групе. Димитријевић је, како видимо даље, на основу писаних изјава девет учесника тих група, утврдио да су у том периоду 35 гимназијалаца припадала поменути групама, што је из угла континуираности скојевског рада, врло значајан податак. Занимљиво је да он овде, за разлику од претходног текста, не настоји да утврди састав ни број група, већ набраја њихова имена подцртавајући оне што су му дали изјаве на основу којих је утврдио број и учеснике. (Ако се погледа састав оних чије су изјаве биле основа за ова прецизирања, може се уочити да су све то афирмисани скојевски активисти, чијим се исказима с разлогом може веровати; јер већина од њих су касније учесници у НОБ-у, а седам од њих су носиоци Споменике 1941. Напомињемо да је у том целовитом приказу и навођењу имена тридесетпеторице припадника скојевског покрета, имплиците присутна потврда континуитета, који се сада може даље аналитички разлагати.

Уз то, у односу на претходну студију, овде, у „Развоју СКОЈ-а лесковачке Гимназије од 1932. до 1941.“ присутна је још једна нова појединост терминолошке природе. Наиме, док се раније говорило о „кружоку напредних омладинаца“, или о окупљању „на конспиративне састанке“ и сл. (што је произилазило из самих изјава), сада се означава једним општим и рекли бисмо адекватнијим називом, бар када је реч о периоду 1935/38, као „илегалне омладинске комунистичке групе“. (Додуше, овај последњи назив је аутор употребљавао и раније приликом давања својих коментара). И овим јединственим именовањем које у себи на општији начин сажима оне најбитније карактеристике рада, такође се постиже представа о већем степену кохеренције, уз нужно жртвовање неких особености које су вазда присутне у бићу стварности живљења и не дају се свести на форму исказа.

Нагласимо овде да је С. Димитријевић у процесу даљих истраживања и адекватнијих систематизовања дошао до запажања о постојању великог броја скојевских активиста и њихових група, које наводи у широј верзији реферата, у напомени 6, потом до чињенице да су оне створене и да су постојале са знањем месног партијског руководства, што га је довело до

представе о постојању и одговарајућих организационих видова деловања. Зато он, за разлику од ранијег текста, у овим новим разматрањима, више не пише о индивидуалној агитацији и спонтаном стварању кружока и сл., што је знак стваралачке доградње и истинског сагледања континуитета у концепту шире развојности.

Истовремено то је још један доказ о несусталом трагалачком односу, уз непосредно посведочавање методе стваралачког дограђивања, на темељу нових извора. У овом случају то су нове изјаве које доносе и нове драгоцене појединости о садржају рада. Занимљиво је да је на основу тих изјава прецизирао нове групе, назначавајући ко су вође група, које су и какве садржаје рада имали. На основу тога се може стећи прегледнија представа о саставу група, њиховој организационој структури и облицима деловања. Тако, на пример, он на основу нових изјава и исказа открива појединости о постојању заједничког фонда напредних марксистичких књига који су створили Душан Цекић Лешњак и Васа Смајевић.

О постојању одређених облика континуираног скојевског организовања, поред осталог говоре и подаци из једног партијског извештаја упућеног ПК ЦК КПЈ 17. 8. 1935. године, који је С. Димитријевић накнадно пронашао уграђујући га као новину у студију „Развој СКОЈ-а лесковачке Гимназије од 1932. до 1941.“. Исти је случај и са нешто касније издатим прогласом „Српски студенти српском народу“, који уз претходни докуменат представља нов изворни материјал што потврђује континуираност развојне линије гимназијског скоја. С друге стране, ова два нова документа, уз све остале, недвосмислено показују да С. Димитријевић реконструкцији скојевског покрета не остаје само на мемоарским исказима, него истовремено истражује и архивску грађу, периодичку и сличне писане изворе захваљујући којима често верификује и одређене мемоарске исказе. То је још једна значајна методолошка карактеристика његовог рада.

У кратком коментару, после навођења значајнијих појединости из прогласа, Димитријевић истиче да се међу потписницима, поред познатих скојеваца из целе Србије, налази и седамнаест потписника из самог Лесковца, од којих су њих десет бивши ученици лесковачке Гимназије, матурирали од 1933. до 1937. године. Међутим, у вези са овим значајним бројем од 17 потписника из Лесковца имамо једну недоумицу: Да ли су сви они уистини били скојевци, или можда међу њима има и оних који су народнофронтовски оријентисани?

Приводећи крају ово наше компаративно испитивање можемо да закључимо да се управо у радовима др Сергија Димитријевића који се баве историјом Партије и СКОЈ-а у Лесковцу, а посебно у лесковачкој Гимназији — очитује континуитет у развојним линијама и етапама омладинског комунис-

тичког покрета. Нагласимо да он овај покрет младих разматра као саставни и неодвојиви део револуционарног радничког покрета као целине са којим је скоро у свему био идејно-политички, акционо и стваралачки повезан.

А као што је познато у делатности радничког покрета у Лесковцу, гледаном у целини, постоји револуционарни континуитет и то од првих зачетака па све до наших дана. Тако на пример у раду партијске организације у Лесковцу у свему је присутан борбено-револуционарни континуитет, чак и у периоду када је била прекинута веза са централним партијским руководством. Изграђени партијски кадрови су и тада доследно истрајавали на основним партијским опредељењима, развијајући активност која је у свему била у складу са класно-политичким курсом КПЈ. Слично се може рећи, поновимо то још једном, и о континуитету у раду скојевске организације, која је у периоду заснивања, када је било на окупу њено руководство, остваривала интензивнију делатност, да би у каснијим етапама, такође, наставила свој континуирани рад, некада са већим размахом, други пут у ужим оквирима и дoметима, зависно од форми рада — легалних или илегалних. Из расположиве документације, литературе, периодике, из постојећих хронологија, као и из студијских радова С. Димитријевића, а у првом реду из његовог најновијег текста може се уочити организациона структура, састав и бројност скојевских и симпатизерских група и после 1935. године. Уз то, када је реч о прилозима С. Димитријевића овим питањима, очигледан је напредак у његовим разматрањима од првог рада на ову тему „Партија и СКОЈ у Лесковцу од 1931—1934“, из 1969., преко монографије „Лесковачка гимназија од 1918. до 1941.“, из 1979., до најновијег „Развој СКОЈ-а лесковачке Гимназије од 1932. до 1941.“, из 1980. у коме је најпотпуније и сасвим експлицитно наглашен континуитет у раду и деловању. Ако је у првом раду због временске ограничености присутан парцијалан поглед, већ је у монографији дат један шири панорамски преглед са претензијом сагледања тоталитета, док је у последњој студији сасвим близу синтетичког сагледања целине развојног тока. Када се има у виду процес стваралачког дограђивања и усавршавања претходних текстова, потом непрекидан и систематски истраживачки напор, као и у свему изграђена и зрела методологија са уобличеним научно-поетичким принципима, може се реално очекивати да ће у другом тому „Историје Лесковца и лесковачког краја 1918—1941“ — бити и одређеније решена и она отворена питања организационо-структуралног статуса СКОЈ-а у појединим развојним етапама. Такво очекивање у свему је реално, ако се има у виду све напред речено. Уосталом, за др С. Димитријевића, као и за сваког студијског радника-истраживача, наука је отворен стваралачки процес, кретање у непрекидном развиту, у коме научне истине, от-

крића и сазнања нису коначна и довршена, већ су увек отворена за нова дограђивања.

Додајмо на крају да смо приликом наших нецеловитих разматрања, глобално узев, уочили неколико развојних етапа у активности гимназијског СКОЈ-а, — и после првог периода заснивања и деловања који се завршава 1934-ом годином, — зависно од друштвено-политичких и организационо-политичких услова и околности, у којима се изразитије испољавају видови, облици и садржај континуираног деловања. Тако на пример, после 1934. год., можемо издвојити етапу од 1935—1938. када се стварају нове бачке и бачко-радничке илегалне комунистичке групе, обнавља скојевска активност и заснива нова концепција СКОЈ-а, уз још увек недовољно прецизно сагледане и уобличене организационо-структуралне видове деловања; потом етапа од 1938—1940. када омладински покрет у лесковачкој Гимназији уз освајање дружина и друге акције; и најзад етапа 1940—1941, када се стварају разредне организације СКОЈ-а у виду нових организационих облика деловања, на коју се надовезује читавање плодотворних резултата континуираног рада СКОЈ-а, у смислу бројног учешћа ранијих скојевских активиста и симпатизера у НОБ-у и револуцији.

Било би захвално, у једној другој прилици, свакој од ових само назначених етапа, које се временски и по бројности могу и другојачије означити и лоцирати, посебно аналитички приступити са становишта континуитета како у погледу унутрашње развојности тако и у односу на целину скојевског и комунистичког покрета.